

AKSARAY ULU CAMİ MINBERİ

DOÇ. DR. ZEKAİ ERDAL

Mihrabın hemen batısında minber yer almaktadır⁵. Abanoz ağacından kündekari tekniğinde yapılmıştır. Ayrıca üzerinde sedef kakmalar bulundurması açısından dolayı da önemli bir yere sahiptir. Gün geçtikçe parçaları sökülerek kaçırılmaktadır. Bugün sedef kakmalı kabarıları görmek mümkün değildir.

Bilgisizce yapılan tamirle ve yanındaki ve karşısındaki pencereden gelen güneş ışığı nedeniyle yer yer tahribe uğramıştır.

Mevcut kitabelerine göre Anadolu'da en eski minber olması nedeniyle önemli bir eserdir. Minberin her iki yüzünde ve kapısında farklı içerikte kitabeler vardır.

I. Kitabe: Minber üzerinde bulunan kitabeler:

(I. Satır: Sağda, aşağıdan yukarıya doğru)

Metni:

۱- فی ایام السلطان

(II. Satır: Üstte kufi hatlı)

⁵ Başta Aksaraylılar olmak üzere araştırmacıların çoğunluğu minberin başka bir yapıdan ulu camiye nakledildiği iddia etmektedir. Buna delil olarak da caminin Karamanoğulları devrinde inşa edilmesidir. İddialar ise: E. Diez-O. Aslanapa-M.M. Koman ve C. Arseven, Minberin, Aksaray'da Kılıç Arslan tarafından yaptırılan ve bilahare harap olan camiden buraya getirildiğini ve bundan dolayı da bu caminin uzun yıllar Selçuklulara verildiğini kaynak göstermeksizin iddia etmektedirler. Bkz.: Diez-Aslanapa-Koman, *a.g.e.*, 177; Arseven, *a.g.e.*, 172; Mektupçu M. Hilmi'de, bu minberin Kılıç Arslan Tepesi'ndeki camiden getirildiği hakkında rivayetler olduğunu söylemektedir. Bkz.: Hilmi; *a.g.e.*, 7; M. Hamzakadı ise, Minberin harap olan Cıncıklı Mescid'den alınıp Ulu Camiye taşındığını ve minberin altına düşen küçük kapı çerçevesindeki kitabede minber ile buna ait mescidin Cemaleddin oğlu el-Hac Hoca Yusuf tarafından yaptırıldığının yazılı olduğunu söylemektedir. Bkz.: Hamzakadı, *a.g.m.*, 6-7; M. Gökdemir ise üstündeki kitabelerden hareketle minberin Selçukluların Aksaray'da

yaptıkları başka bir camiden taşındığını yazmaktadır. Gökdemir, *a.g.e.*, 11, Okan Özcan ise hangi sebeple Ulu camiye taşınan minberin gerçek yerinin neresi olduğunun belli olmadığını belirttikten sonra Hoca Yusuf (Cıncıklı) Mescidi'nden geldiğini iddia eden A. Gabriel'i de mescidin banisinin kim olmasına karşın minberin üzerinde baninin isminin bulunmaması nedeniyle reddetmektedir. Bkz.: Okan Özcan, Okan Özcan, *Aksaray Selçuklu Devri Eserleri*, (Ankara Üniv., D.T.C.F., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,) Ankara, 1970, 7; Bekir Deniz ise "Camcı Niyazi Şenses'in minberin Ervah Mezarlığındaki Şeyh Hamza Türbesi'nin alt tarafında bulunan ancak mevcut olmayan "Gülab" isimli bir camiden getirildiği yönündeki iddia da eserinde zikretmektedir. Bkz.: Deniz, *a.g.e.*, 26, d.n. 41; Tülay Akkaya Anadolu Selçuklularının Aksaray'da inşa ettikleri bir başka camiden getirilmiş olabileceğini söylemektedir. Bkz.: Akkaya, *a.g.e.*, 26.

۲- المعز الدنيا والدین رکن الاسلام و المسلمین ملک بلاد الروم والارمن ابو الفتح مسعود بن قلع

(III. Satır: Solda, yukarıdan aşağıya doğru)

۳- ارسلان ناصر امیر المومنین

Okunuşu:

Fî eyyami's-Sultan mu'izi'd-dünya
ve'd-din rükni'l-İslam ve'l-müslimin meliki
biladi'r-Rum ve'l-Ermen Ebi'l-feth Mes'ud
ibn-i Kılıcarslan nasırı Emiri'l-mü'minin

Anlamı:

Din ve dünyayı şereflendiren, İslam ve
Müslümanların dayanağı, Rum ve Ermeni

beldelerinin meliki, müminlerin Emirinin
yardımcısı, fethin sahibi, Kılıcarslan oğlu
Mesud zamanında (yapılmıştır)⁶

II. Kitabe: Minber kapısının sol
sövesinde yukarıdan aşağıya; sağ sövesinde,
aşağıdan yukarıya ve aynalık kısmının alt
tarafındaki üç satırlık Arapça kitabe:

Metni:

۱- هذه عمارة الامير الاسفہسالار الاجل السيد الكبير العادل جمال الدين قطب الاسلام نصير الامام

فخر الانام عز الدولة بهاء المله

۲- الخلافة شرف الملوك والسلطين ناصر جيوش المسلمين قانع الكفرة والمشرکين عماد الثغور عمد

بهلون لروم والارمن الب اينانج قتلغ بلکا

۳- ابو سعيد غازي قلع ارسلان موعيد امير المومنين اعز الله انتصاره

Okunuşu:

Hazihi imaretü'l-Emiri'l-İsfehsalari'l-
ecelli's-seyyidi'l-adil Cemaliddin kutbi'l-
İslam nasırı'l-imam fahri'l-enam izzî'd-devle
beha'i'l-mille umdeti'l-hilafe şerafi'l-mülük
ve's-selatin nasır cuyuşî'l-müslimin kami'i'l-
kefareti ve'l-müşrikin imadi's-sugur
pehlivani'r-Rum ve'l-Ermen Alp İnanc Kutlug
Bilge Ebi Sa'id Gazi Kılıcarslan mü'eyyedi
emiri'l-mü'minin e'azzellahu ensarahü⁷

Anlamı:

Bu imaret, ordular kumandanı yüce,
(I. Satır: Sağda aşağıdan yukarıya doğru)

adaletli, dinin cemali, İslam'ın kutbu, imanın
yardımcısı, halkın iftihar ettiği, devletin izzeti,
milletin kıymetlisi, hilafetin direği, sultan ve
padişahların şerefi, Müslüman askerlerin
yardımcısı, müşrikleri ve kafirleri kahreden,
vatan sınırlarının direği, Rum ve Ermeni
diyarının pehlivanı, alp, inanç, kutlu, bilge
“Müminlerin Emirinin desteklediği” Ebu Said
Gazi Kılıcarslan'ın –Alla aziz ve muzaffer
eylesin-eseridir⁸.

III. Kitabe: Minberin sağındaki geçit,
üç taraftan Arapça olarak celî sülüs hatla
yazılmış:

Metni:

۱- معمار المسجد و المنبر صلاح الدولة

⁶Recep Gün, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazı Kullanımı*, (Ondokuz Mayıs Üniv, Sos. Bil. Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi) Samsun, 1999, 21; Akyurt, *a.g.e.*, 129; Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 26.

⁷ Gün, *a.g.e.*, 21.

⁸ Gün, *a.g.e.*, 21; Akyurt, *a.g.e.*, 129; Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 26.

(II. Satır: Üstte kufi hatla yazılmış)

٢- زين الحاج خواجه نوشتن

(III. Satır: Yukarıdan aşağıya doğru)

٣- الجمالی دام (موفقه) العز و لبقا و الدولة

Okunuşu:

Mi'maru'l-mescidi ve'l-minber
salahu'd-devle Zeynü'l-Hac Hoca Nuştekin el-
Cemali⁹ dame mevkıfuhu'l-izzü ve'l-bekau
ve'd-devle¹⁰

Anlamı:

Minber ve mescidin mimarı, devletin
salahı, hacıların ziyneti, Hoca Nuştekin el-
Cemali'dir. O'nun muvaffakiyeti, izzeti, bekası

ve devleti devamlı olsun¹¹.

IV. Kitabe: Günümüzde mevcut olmayan minber kapı kanatlarından¹² soldakinin üzerinde, yukarıdan aşağıya doğru, aşağıdaki Fatıha ve İhlas Surelerinin altı tek çizgi ile yazılan kısımları güzel işlenmiş bitkisel süslemeler arasında Celî sülüs hatla Arapça olarak yazılmış, sağ kanat üzerinde ise, altı çift çizgi ile çizilmiş olan kelimeler yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru yazılmıştır.

Metni:

الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين اياك نستعين هدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين امين

Anlamı:

Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân,
Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret
gününün) maliki Allah'a mahsustur.(Allahım!)

Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil¹³.

Metni:

بسم الله الرحمن الرحيم قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً احد

Anlamı:

Rahman ve inayet sahibi Allah'ın adıyla
De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir.
(Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç
değildir.)Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin
babası değildir). Kendisi de doğmamıştır
(kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na

denk ve benzer değildir.”¹⁴

V. Kitabe: Minberin sağ korkuluğunda bitkisel süsler arasında kufi hatla yazılmış üç satır halinde Besmele ve Feth Suresi' nin ilk dört ayetinin tamamı ile beşinci ayetin yarısı yer almaktadır:

Metni:

⁹ M. Yusuf Akyurt kitabedeki usta ismini “Cemali Ailesinden Hoca Nuştekin el-Cemali oğlu Selahaddin” şeklinde okumuştur. Bkz.: Akyurt, a.g.e., 131.

¹⁰Gün, a.g.e., 22.

¹¹ Akyurt, a.g.e.,130;Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 26.

¹² Minber Kapı Kanatları 1998 yılı Ramazan ayında çalınmış olup 2014 yılında bulunmuştur.

¹³<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#1:2> (01.06.2014)

¹⁴<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#112:1>;

<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#1:1> (11.05.2014), Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 27.

بسم الله الرحمن الرحيم انا فتحنا لك فتحا مبيناً ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر ويتم نعمته عليك ويهديك صراطاً مستقيماً وينصر كلاً من نصره ويخذله ويغلبه وينصر الله من يشاء والله جواد ذو فضل عظيم وكان الله على ما يعملون شهيداً وما كان الله على ما يعملون غافلاً
مستقيماً وينصر كلاً من نصره ويخذله ويغلبه وينصر الله من يشاء والله جواد ذو فضل عظيم وكان الله على ما يعملون شهيداً وما كان الله على ما يعملون غافلاً

Anlamı:

“Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin. O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah hakkıyla

bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Bütün bunlar Allah'ın; inanan erkek ve kadınları, içlerinden ırmaklar akan, içinde temelli kalacakları cennetlere koyması”¹⁵.

VI. Kitabe: Minberin sol korkuluğunda ise: yine bitkisel süsler arasında kufi hatla yazılmış Besmele ile Bakara Suresi'nin 255-56. ayetleri okunmaktadır:

Metni:

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم الا هو الحي القيوم لا تأخذه سنة ولا نوم له ما في السموات وما في الارض من ذا الذي يشفع عنده الا باذنه يعلم ما بين ايديهم وما خلفهم ولا يحيطون بشيء من علمه الا بما شاء وسع كرسيه السموات والارض ولا يؤده حفظهما وهو العلي العظيم

Anlamı:

“Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onundur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve

arkalarındaki (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar onun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O, yücedir, büyüktür”.

Metni:

لا اكره في الدين قد تبين الرشد من الغي فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد

Anlamı:

Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa”¹⁶.

Yan aynalıklar, kitabelerle, kuşatılmış olup üçgen şeklindedir. Sekiz köşeli yıldızların teşkil ettiği ve aralarında beş kollu yıldız, altıgen ve sekizgenlerinde serpiştirildiği geometrik bir düzenlemeye sahiptir. Altıgen ve ongenlerin yüzeyinde daha girift ve gelişmiş eğri kesim tekniğinde bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Aralarda sedef kakmalı kabaralar görülmektedir.

Süpürgelik kısmı, etrafı bitkisel tezyinatlı yedi tane dikdörtgen açıklıktan oluşmaktadır.

Korkuluklar, yine ayetli kitabelerle alttan ve üstten sınırlandırılmış olup köşelerde üçgen ortada diagonal iki pano yer almaktadır. Bu panolarda, birbirini çeşitli yönlerden kesen dairevi geometrik motiflerden oluşan bir şebeke meydana getirilmiştir. Orjinalde korkuluk üst üste yerleştirilmiş iki parçadan meydana gelmektedir. Ancak günümüzde üstteki parça mevcut değildir. Zira hem korkuluklardaki kitabelerin yarım kalması, hem de mevcut korkulukların üst kısmında kayıp parçanın oturduğu yuvaların mevcudiyeti bu iddiayı doğrulamaktadır.

¹⁵<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#48:1> (11.05.2014), Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 27.

¹⁶<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#2:256> (11.05.2014), Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 27;

Kapı, sivri kemerli bir açıklık şeklinde olup bitkisel tezyinatlı ince bir bordürle kuşatılmıştır. Köşeliklerinde, ortada ajurlu kabaların olduğu rumi, kıvrık dal ve yapraklardan oluşan girift bitkisel bir süsleme bulunmaktadır. Kapının üstünde, yatay dikdörtgen pano şeklindeki taç kısmı, adeta dantel gibi işlenmiş olup tamamen ajur tekniğinde ele alınmıştır. On kollu yıldızların girift geometrik bir şekilde örülmesinden oluşup ve dört yönden ayet kitabesi ile kuşatılmıştır. Bugün mevcut olmayan kapı kanatlarında ise eski resimlerden görüldüğü kadarıyla yanlardan ayet kitabesi ile sınırlandırılmış dikey kısımlar dikdörtgen alanlara bölünmüş, ve buralarda uç uca iki beşgen ve değişik geometrik motifli tezyinat dikkati çekmektedir.

Minberin batı yüzünde sadece bir tane dikdörtgen şeklinde geçide yer verilmiştir. Geçidin olduğu bölüm, yan aynalık kısmından ayrılmış ve dört yönden bitkisel bezemeli bordürlerle kuşatılmıştır. Bunun üst kısmında altı kollu yıldızlardan gelişen girift geometrik

bir örgü bulunmaktadır. Aralarda altıgen, dörtgen ve beşgenler serpiştirilmiştir. Bunlarında her birinde simetrik olarak düzenlenmiş, kıvrık dal, palmet, rumi ve yapraklardan oluşan girift bitkisel süslemeler dikkati çekmektedir.

Köşkün yan kısımları geometrik motifli girift örgüden oluşan şebekeli bir düzenlemeye sahiptir ve etrafı bitkisel bezemeli bir bordürle sınırlandırılmıştır.

Harimin kuzeyindeki fevkani yapının ikinci katı kadınlar mahfili olarak düzenlenmiştir ve ahşap parmaklıklara sahiptir. Buraya taç kapının solundaki ahşap basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır, harime eyvan şeklinde açılan sivri beşik tonozlu beş mekandan oluşmaktadır. Birbirlerine dip kısımlarda açılmış kapılarla ulaşılır. Kuzey cephede bulunan bir kapıyla da buraya çıkılmaktadır. Ortadaki üçüncü mekanın tonozunda ne macla yapıldığı belli olmayan bir mukarnas süsleme dikkati çekmektedir.

Minberden detay

